

Bilaga 20

Män tycker, tänker och gör

Thomas Johansson

Professor i pedagogik, med inriktning mot barn- och ungdomsvetenskap. Han har en bakgrund som psykolog och psykoterapeut. Johansson har sedan 1990-talets början forskat om ungdomskultur och ungdomars vardagsliv. Han är också en av pionjerna kring kritisk mansforskning i Sverige. Han arbetar för närvarande med att bygga upp en forskargrupp kring frågor om ungdomar, segregation och det nya Sverige. Nyligen fick Johansson medel från Riksbankens jubileumsfond för att bygga upp ett nätverk mellan Sverige, Norge, Danmark och Storbritannien för att forska om marginaliserad maskulinitet.

Innehåll

Sammanfattning.....	3
1 Från principer till handling.....	7
2 Mäns och kvinnors attityder om jämställdhet.....	11
3 Politik.....	17
4 Mäns faktiska våld och attityder till våld.....	20
5 Mäns attityder till rasism.....	23
6 Mäns attityder till hälsa.....	26
7 Män och sexualitet.....	29
8 Attityder och jämställdhetspolitik.....	31
9 Konklusion.....	33
Referenser.....	35

Sammanfattning

Under 1990-talet finner vi en del hoppfulla röster som lyfter fram positiva och ibland till och med radikala förändringar av manligheten och där man talar om tendenser till en ny och förändrad maktbalans mellan könen, samtidigt präglas detta decennium också av starka strömmar av anti-feminism. Denna typ av motstridiga bilder och föreställningsvärldar kring genusfrågor är återkommande och bör förmodligen snarast ses som en kronisk del av hela denna diskussion. I forskningen finns ett visst stöd för tesen om en förändrad och mer jämställd svensk manlighet. Det finns till exempel ett visst stöd för tesen om ”nytt faderskap”, men samtidigt riktas det förstås en hel del kritik mot denna tes. Förutom den kritik som handlar om att det är medelklassen som kommer ut som vinnare i denna fråga, medan andra grupper på grund av ekonomi, arbetssituation eller arbetslöshet inte alls har samma förutsättningar att bli ”nya män”, förs det fram diverse tankar om hur män utnyttjar föräldraledigheten för att få längre semester, ägna sig åt älgjakt eller andra fritidsintressen.

Ett annat område som diskuterades flitigt på 1990-talet är det fenomen som går under beteckningen *estetiseringen av manlighet*. En rad forskare konstaterade att män i allt större utsträckning börjat ägna sig åt utseende, kropp och till och med smink och kläder. Under denna tid dras män på ett tydligare sätt än tidigare in i en kommersiell sfär där mode, livsstil och utseende blir allt viktigare för identiteten. Denna diskussion har fortsatt in på 2000-talet och nu handlar det inte enbart om yttre attribut, utan om att med hjälp av träning, diet och kirurgi göra om kroppen. Delar av denna förändringsprocess har ett starkt samband med och historiska rötter i bodybuilding och traditionella genusideal, där män är starka, välbyggda och muskulösa. Men det finns också en del andra nyanser i denna förändring. Det starka fokus som riktas mot kroppen idag för också med sig ett ökat hälsomedvetande och en ökad självmedvetenhet.

Det finns idag en betydande svensk och nordisk forskning som visar att vi kan iaktta tydliga förändringar i manlig intimitet och i hur unga män närmar sig kropp, sexualitet och intimitet. Det finns idag en del stöd för att manlig vänskap genomgår en omvandling från en mer distanserad, rationell och homosocial form, där makt, konkurrens och homofobi utgör grundstenar, mot en intimitet som tillåter kroppslig beröring, närhet och förtroende och som inte bygger på homofobi och avståndstagande från andra män och kvinnor. Det har till exempel förts en diskussion inom populärkultur om *bromance*

(brother/romance), det vill säga starka manliga vänskapsband med drag av kärlek och intimitet, men fortfarande inom ramen för heterosexuell vänskap. Det finns också en rad studier av feministiska män, som visar på förändring och radikalitet bland unga män, men som samtidigt ger en komplex och delvis motsägelsefull bild av denna typ av positioneringar. Att passera som ung feministisk man innebär också att man måste konfrontera och göra upp med en rad relativt kraftfulla föreställningar om maskulinitet. Oavsett hur vi tolkar och vrider och vänder på våra iakttagelser av ”ny manlighet”, kan vi konstatera att genusmönstren inte är statiska, utan rörliga och föränderliga. Det är möjligt att vi inte ska lyfta fram en bild av helt ny manlighet, utan istället analysera de förändringar som sker som delar av ett större mönster, där den själva definitionen av hegemonisk manlighet sakta men säkert omdefinieras. Bilden av ”ny manlighet” krockar på många sätt med bilden av män som trakasserar, misshandlar och dödar kvinnor. Ofta visar det sig vara svårt att kombinera iakttagelserna av en del mer positiva förändringstendenser vad gäller faderskap, attityder till jämställdhet och mäns ökade deltagande i hushållsarbete och statistik som pekar på våld, orättvisa löner, en segregerad arbetsmarknad och olika samhälleliga och kulturella villkor för män respektive kvinnor. Denna problematiska klyvnad mellan gott/ont späds ytterligare på av populärlitteratur och journalistik. I dessa diskussioner tar lätt den mer negativa och pessimistiska bilden överhanden. Statistiken talar en tydlig bild, men hur ska vi väga olika saker mot varandra, tillåta oss att se komplexitet och motsägelser, för att på så sätt kunna skapa en mer helhetlig bild.

Journalister ger oss också en viktig input till att diskutera dessa frågor. I Stephan Mendel-Enks uppmärksammade bok *Med uppenbar känsla för stil: Ett reportage om manlighet*, får vi möta fotbollssupportrar och andra våldsamma män. Grundtesen är att den stenhårda och våldsromantiska kärna vi finner hos huliganerna har sina rötter i en mer generell fostran till manlighet, som bland annat leder till ett förakt för svaghet och till ett våldsutövande. En bok som står ut mer än de flesta inom denna genre är den amerikanska journalisten Susan Faludis studie av den amerikanska manligheten: *Stiffed. The betrayal of the modern man*. Faludi blev en global kändis med sin bok om sveket mot kvinnorna (Backlash). I *Ställd* ger hon oss en bild av en skör och bräcklig manlighet. Vi får möta porrskådisar på gränsen till sammanbrott, arbetslösa män, arga och frustrerade män och diverse andra män som upplever sig själva som misslyckade män. Boken kan läsas som en problematisering av vad som händer de

män som – vid övergången från industrisamhället till det post-industriella samhället – förlorar sina positioner och sin självkänsla. Denna typ av beskrivningar av en manlighet på dekis är relativt vanliga i den amerikanska litteraturen. Ett senare exempel på detta finner vi i Michael Kimmels bok om unga män i åldersgruppen 16 till 26 år gamla: *Guyland*. Kimmel menar att i ett amerikanskt samhälle präglad av höga arbetslöshetstal och en allmän oro för framtiden skapas det enklaver av unga män som ägnar sig åt att odla en destruktiv manlighet präglad av hög konsumtion av alkohol, sexism, våld och farliga lekar som till exempel att dricka så mycket alkohol att man nästintill dör. Det är en överlag ganska dystert bild av unga amerikanska män Kimmel målar upp. Samtidigt menar han att det finns möjlighet att rädda dessa unga män. Det handlar om att skapa incitament för utvecklingsprocesser som främjar en mer balanserad, mogen och jämlik manlighet. Risker som Kimmel ser är att de unga männen stannar kvar i *Guyland* hela livet, det vill säga att de aldrig tar steget till en mer jämlik, demokratisk och vuxen manlighet. I många av de mest uppmärksammade svenska och nordiska debattböckerna om manlighet är det också denna relativt dystra bild av manlighet som återfinns. Katrine Kielos *Det enda könet* behandlar i och för sig ekonomiska frågor och är kanske i första hand en studie av den globala finansekonomin, men den riktar också starkt fokus mot det Kielos kallar *Den ekonomiske mannen*. Detta är en form av idealtyp, som har stora likheter med Connells begrepp hegemonisk manlighet; ett begrepp som idag ofta används för att tala om den globala dominerande manligheten. En viktig bok i detta sammanhang är Maria Svelands uppmärksammade bok *Hatet* (2013). Sveland rör sig, när hon påvisar hur det på en rad områden förekommer ett massivt hat mot feminister, i Faludis fotspår, och frilägger ett mönster i offentligheten som passar väl in i beskrivningen av en backlash. Hon beskriver hur kvinnliga journalister bemöts med hån, sexism, och ett extremt hat. Ofta äger detta rum på nätet, och antifeministerna träder sällan ut i dagsljuset för att möta sina ”måltavlor”. I sina analyser trycker hon också på att hatet mot kvinnor och feminister löper parallellt med hatet mot invandrare och *islamofobin* (Gardell 2010). Samtidigt som boken ger en oroväckande bild av det hat som byggs upp och riktas mot feminister i dagens Sverige, tenderar analyserna ibland att bli relativt stereotypa och entydiga.

Men det är också viktigt att sätta in hela diskussionen om män och manlighet i en välfärdsteoretisk diskurs. En styrka i den nordiska forskningen om män och jämställdhet är dess starka fokus

och emfas på hur institutionella förhållanden, politik och inte minst välfärdsstatens utformning och förändring bidrar till konstruktionen av maskulinitet, genus och subjektivitet. De nordiska länderna skiljer på många sätt ut sig från andra europeiska länder. Men även i dessa länder, som har en likartad välfärdspolitik, finner vi stora variationer. Danmark har till exempel det svagast uppbyggda välfärdssystemet kring familjen, medan Island med sin starkt kvoterade föräldraförsäkring har en mycket radikal position i Norden. I många länder, som till exempel Österrike, Belgien, Tyskland, Frankrike, Holland, Irland och Italien bygger familjepolitiken på att mödrarna tar huvudansvaret för barn och hushåll. Andelen kvinnor på arbetsmarknaden är också lägre än i till exempel de nordiska länderna. I de mest marknadsorienterade länderna, med svag välfärdsstat, som till exempel Australien, Kanada, Nya Zeeland, Schweiz, Storbritannien och USA saknas det en mer utvecklad familjepolitik och ett stöd till föräldrar i form av till exempel ett väl utbyggt förskolesystem och en fungerande föräldraförsäkring. Här finner vi också ett starkt stöd för den klassiska manliga försörjarmodellen. För att förstå de förändringar som äger rum bland män och när det gäller maskulinitet, normer och identitet, är det med andra ord centralt att tolka och avkoda de subjektiva processerna och förändringarna i maskulinitetsnormer i ljuset av välfärdsstatens status och de transformationer denna genomgår idag. I en omfattande kvalitativ studie genomförd av världsbanken 2013 i tjugo länder – bland annat Afghanistan, Indien, Peru, Serbien, Polen, Vietnam, Yemen etc. – visade det sig att det pågår en hel del positiva politiska och vardagliga förändringar i riktning mot mer jämställdhet, men trots detta är ändå det övergripande intrycket att män och kvinnor lever i olika världar, har olika rättigheter och sociala positioner. I dessa länder består i stort den manliga försörjarmodellen, och kvinnor förväntas fortfarande ta hem om hushåll och barn. Även om vi dag har en hel del forskning och statistik som kan hjälpa oss att se hur mönstren varierar mellan olika europeiska länder och även i ett globalt perspektiv, saknas det mer övergripande analyser av detta spektrum av mönster. Gösta Esping-Andersen har gett oss vissa nycklar till detta i sina analyser av olika välfärdsmodeller, men i takt med att allt fler länder dras in i en nyliberal omställning, blir det också svårare att särskilja olika mönster och att använda denna modell för att förklara skillnader i statliga system, genusordningar och subjektiva förhållningssätt till genus, kön och sexualitet.

1 Från principer till handling

I denna rapport kommer jag att titta närmare på mäns och kvinnors attityder till olika centrala frågor inom jämställdhetsfältet. Genom att fokusera på en rad viktiga och centrala samhällsfrågor som rör alltifrån generella attityder till jämställdhet, politik, sexualitet, hälsa och rasism vill jag fånga de variationer och viktiga nyanser som återfinns i hur män och kvinnor tar plats i, formar och aktivt medverkar till att skapa samhället.

I början av 1980-talet tillsattes *Arbetsgruppen om mansrollen*. Denna arbetsgrupp bildades på initiativ av jämställdhetsminister Anita Gradin, och leddes av Stig Åhs. Psykologen Lars Jalmert författade en rapport med titeln *Om svenska män* (Ds A 1983:2). Denna rapport gjordes sedan om till en bok. I förordet till denna skrift skriver den socialpolitiska experten och politikern Stig Åhs:

Männen har halkat efter i jämställdhetsarbetet. Det är otvivelaktigt så att det är främst kvinnor som fört kampen för ökad jämställdhet, medan männen förhållit sig relativt passiva. Däremot betraktas Sverige när det gäller föräldraförsäkringens utformning som ett föregångsland ur ett internationellt perspektiv. Den ger män möjligheter att vara tillsammans med sina barn. Veterligen är också Sverige det första land där statsmakterna begärt en kartläggning av mannens roll i jämställdhetsarbetet (Jalmert 1984:9).

I inledningen till boken skriver Jalmert bland annat att kunskapen om män vid denna tid är relativt begränsad. Jalmert tycker också att det saknas reflektioner kring mäns vardagsliv, upplevelser, känslor och framför allt sätt att betrakta sig själva som just män och könsvarer. Den bild som träder fram i boken är att män ofta uttalar sig om hur de bör agera i olika situationer och att de i princip tycker att jämställdhet är viktigt, men att de i realiteten sedan verkar handla på helt andra sätt. Detta blir tydligt i attityderna till hemarbetet, där männen klart och tydligt deklarerar att de inte delar lika på hemarbetet med sin partner, men att de egentligen tycker att det vore rimligt att dela lika. Denna *I-princip-inställning* utgör på många sätt bokens viktigaste resultat och det är också det begreppet som sedan präglade mycket av förståelsen av svensk manlighet.

Trots vad Åhs skriver i inledningen till boken utnyttjade männen vid denna tid i mycket liten utsträckning sina möjligheter till föräldradidighet. Jalmert (1984) konstaterar att en stor andel av männen fransäger sig sin möjlighet att vara tillsammans med barnen. De

som är positiva till föräldraledighet är bland annat unga män, ogifta samboende män, män med barn i förskoleåldern och män anställda på kvinnodominerade arbetsplatser. Män uppvisar vid denna tid en mer traditionell syn på vem som ska ta hand om de små barnen. Var tredje man tycker att det är nödvändigt att kvinnan stannar hemma och tar hand om små barn, medan endast en fjärdedel av kvinnorna hyser samma åsikt.

Jalmert söker efter förklaringar till de mönster han finner i denna tids attitydundersökningar och forskning och vänder sig då framför allt till psykologiska teorier och socialisationsteori.

Pojkar inövas från tidig ålder till vissa bestämda mönster. De skall vara oberoende av andra, kunna klara sig själva. Talesättet ”bra karl reder sig själv” ger en bra karaktäristik. I pojkarnas (och männens) värld värderas objekt ofta som viktigare än människor. Pojkars intressen riktas oftare mot saker än mot människor (ibid:31).

Jalmert stödjer sig här bland annat på den amerikanska sociologen Nancy Chodorows arbeten. I *Femininum – maskulinum: modersfunktion och könssociologi* (1978/1995) utvecklar hon en socialisationsteori. Syftet med teori är att dels att förklara varför pojkar och flickor utvecklar olika typer av psykologiska förhållningssätt till människor och ting, dels att bidra till tankar kring hur man kan förändra dessa grundläggande mekanismer och på så sätt uppnå ett mer jämställt samhälle. Chodorow tar sin utgångspunkt i en amerikansk heterosexuell kärnfamilj, som den såg ut på 1970-talet. Här är modern den primära vårdnadshavaren och pappan försörjer familjen. De identifikationsprocesser och de tidiga sociala band som skapas i denna familjebildning utgör grunden till att det reproduceras två helt olika positioner, en för män och en för kvinnor. Modern knyter den lilla flickan till sig, tätt, intimt och nära, medan pojken får en helt annan och mer distanserad relation till modern, han lär sig att rikta sig utåt och att utveckla en mer autonom och självhävdande position. Enligt Chodorow är flickans jagkänsla knuten till relationer och till närhet, medan pojkens jaguppfattning är mer isolerad och oberoende. Nyckeln till förändring ligger i att familjens struktur och föräldrarnas arbetsdelning förändras i grunden. En mer jämställd och könsneutral familj skulle enligt detta sätt att tänka likställa pojkars och flickors socialisationsmönster, och skapa större förutsättningar för ett annat och mer rättvist samhälle. Tanken var bra, men i praktiken kom denna teori att användas för att förklara alla typer av skillnader mellan könen, och den ten-

derade därför att bli mer av ett stöd för dem som ville hävda ett skillnadstänkande, än de som ville upplösa polära uppfattningar om kön.

Jalmerts bok ger oss en bra överblick över hur det ser ut med mäns och kvinnors jämställdhet på en rad centrala områden, som till exempel arbetsmarknad, familj och fritid. Denna bild spåds på ytterligare av den forskning och det arbete som pågår inom forskarvärlden med att kartlägga och analysera olika aspekter av mäns och kvinnors situation i det svenska samhället. Under 1990-talet genomförs en rad utredningar om jämställdhet i Sverige. Det konstateras också att det på en rad områden råder kraftiga skillnader mellan män och kvinnor. I en statlig utredning (SOU 1994:3) visar man till exempel att speciellt inom den privata sektorn finner vi väldigt få kvinnliga chefer. Desto högre upp man rör sig i hierarkin ju mer minskar också andelen kvinnor. I de börsnoterade företagen finner vi endast några procent kvinnliga ledamöter i styrelserna. Ett intressant resultat är att kvinnors och mäns förklaringar till denna realitet skiljer sig åt högst betydligt. Medan männen förklarar det låga antalet kvinnliga chefer och ledamöter i styrelser med att kvinnor saknar självförtroende och att de hellre prioriterar hem och familj, menar kvinnorna att det är mäns konservativa attityder och traditionella homosociala organisationssätt som utgör huvudförklaringen till det låga antalet kvinnliga chefer (SOU 1994:3).

I kvinnomaktutredningen (SOU 1998:6) konstaterar man att arbetsmarknaden i stor utsträckning är könssegregerad, att kvinnors genomsnittliga timlön är cirka 80 procent av männens och att ju högre upp i hierarkierna man når desto färre kvinnor återfinns. Samtidigt är resultaten inte helt dystra. Vi kan läsa följande:

Kvinnors ekonomiska maktresurser har ökat och deras fall-back position, dvs. alternativen utanför äktenskapet, har förbättrats avsevärt. Det faktum att det pågår förhandlingar i familjerna om vem som skall städa och vem som skall byta blöjor är ett tydligt tecken på att kvinnor stärkt sina positioner. Ju mer ekonomiskt oberoende kvinnor blir av män, desto mer ökar förhandlandet och desto fler arbetsuppgifter förhandlar man om (SOU 1998:6, sidan 70).

Frågan om mäns attityder till jämställdhet och mäns delaktighet och deltagande i arbetet för jämställdhet är en ständigt återkommande politisk fråga. 1992 ledde Bengt Westerberg en arbetsgrupp kring mäns inställning till föräldraledighet. 1995 kom det en slutrapport. Man konstaterade bland annat att mäns attityder är det

främsta problemet. 1998 beslutade regeringen och Margareta Winberg att skapa ett projekt om män och jämställdhet. Detta projekt leddes av Tomas Wetterberg och slutrapporten kom 2002. Wetterberg kommer fram till att det finns främst tre huvudorsaker till att det är svårt att engagera och få män att bli delaktiga i jämställdhetsarbetet: 1) män har generellt mer makt än kvinnor och de släpper inte denna position utan att veta vad de har att vinna på det; 2) män har generellt högre lön än kvinnor och det finns fortfarande en föreställning i samhället om män som huvudförsörjare för sina familjer; och 3) det är ett privilegium att vara norm. I rapporten presenterar också Wetterberg ett stort antal förslag till hur man kan arbeta politiskt med frågor om jämställdhet. Det handlar bland annat om att förstärka föräldrapenningen, utveckla genuspedagogik, tillsätta medel och resurser för att arbeta mot mäns våld mot kvinnor etc. Han avslutar med att uppmana till att man följer upp Jalmerts studie och skapar ett bra forskningsunderlag för hur det ser ut idag med män och jämställdhet.

I senare statliga utredningar (SOU 2005:66) visar man att det har skett en positiv utveckling på 1990-talet, där kvinnor har höjt sin utbildningsnivå, minskat deltidsarbetet och minskat sin andel av det obetalda arbetet. SCB visar att under en vecka utför kvinnor i genomsnitt cirka 26 timmar och män cirka 21 timmar obetalt arbete (SCB 2012). I SOU (2005:66) visar man också att två tredjedelar av alla sjukskrivningar handlar om kvinnor och att kvinnor också är överrepresenterade bland de förtidspensionerade. Man konstaterar också att frågan om mäns våld mot kvinnor fått en allt mer framträdande plats i jämställdhetspolitiken. Även om statistiken pekar mot en rad positiva, men långsamma förändringar, kvarstår en hel del av de tydliga strukturella mönster man diskuterat under en lång tid. Framför allt handlar det om en tröggrörlig och svårföränderlig arbetsmarknad och om relationen mellan arbete och familj.

2 Mäns och kvinnors attityder om jämställdhet

Europeiska undersökningar visar att mäns procentuella andel av hushållsarbetet ökat markant från 1980-talet fram till 2000-talets början (Holter 2007a, b). Svenska undersökningar visar också hur medborgarnas attityder till jämställdhet blivit allt mer positiva. Frågan är då om detta bara avspeglar en ytlig förändring, en *i-princip-inställning* hos män och kvinnor, eller om det handlar om mer fundamentala förändringar i både attityder och handling. Det saknas i stort analyser av de oregelbundna och ibland lokala mätningar som gjort av mäns och kvinnors attityder till jämställdhet. Jag inleder med att ta upp två mätningar som gjorts under ett relativt stort tidsspann. Den första redovisas i ett kapitel i 1993-års SOM-undersökning och den andra återfinns i TNS/SIFO 2010. Resterande delen av detta avsnitt kommer jag att resonera kring relationen mellan attityder och handling, framför allt utifrån exempel hämtade från kvalitativa studier av olika fenomen.

I SOM-93 ställdes tre frågor som berör jämställdheten mellan könen. Den första frågan verkar uppenbarligen vara lätt att svara på och de flesta män och kvinnor är positiva till att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan könen. Samtidigt finner vi en viss skillnad i att kvinnor är mer positiva än män till detta (78 respektive 67 procent). Den andra frågan är mer kontroversiell. Endast 19 procent av männen vill införa könskvotering till offentliga styrelser och nämnder, medan ungefär en tredjedel av kvinnorna är positiva till detta. Den sista frågan som handlar om att vid arbetslöshet ge män företräde till arbete framför kvinnor vars män redan har arbete, ger oss ett liknande resultat vad gäller kvinnor och män, det vill säga cirka en femtedel av alla män och kvinnor tycker så och då något fler män än kvinnor. Oskarsson sätter in resultaten ovan i ett större sammanhang och pekar bland annat på att kvinnor i högre utsträckning prioriterar välfärd och miljö än män. Kvinnor värnar också i större utsträckning om välfärdsstaten än män. Oskarssons analys av att kvinnor i större utsträckning än män värnar om den offentliga sektorn handlar i denna tolkningsvariant om egenintresset, det vill säga kvinnor är ofta anställda i offentlig sektor. Ett intressant resultat i denna undersökning är att det är bland män med lägst utbildning som vi finner de män som är mest positiva till jämställdhet, medan utbildning har mindre betydelse när man tittar närmare på kvinnors attityder. I en senare undersökning visar

Oskarsson (1996) att den positiva inställningen till jämställdhet bland framför allt män svajar något och tenderar att minska i tider då det finns tydliga feministiska ståndpunkter att förhålla sig till och framför allt när det pågår tydliga feministiska aktioner i offentligheten. Detta visar egentligen bara att det finns ett glapp mellan hur olika människor tolkar och förhåller sig till bilden av jämställdhet – och det goda i att sträva efter att uppnå detta mål – respektive feminism, som ibland har helt andra och mer radikala betydelser för människor. Oskarsson konstaterar också att det under 1990-talet äger rum en politisering av dessa frågor. Främst är det resursstarka kvinnor i åldrarna 26–65 år som blivit mer positiva till ökad jämställdhet under perioden 1993–95.

I TNS/SIFO 2010 finner vi att en majoritet bland män och kvinnor i Sverige är positiva till jämställdhet. Resultatet tyder också på att många under de senaste tjugo åren fått en mer positiv syn på jämställdhet. Kvinnor framstår generellt som mer positiva till jämställdhet och detta gäller speciellt när man tittar närmare på specifika och mer konkreta jämställdhetsfrågor. Kvinnor anser också i högre utsträckning än män att målet med jämställdhetspolitiken inte är uppnått. Detta kan bero på att kvinnor har fler erfarenheter och upplevelser än män av ojämställdhet. En grupp som sticker ut är de unga männen, där man både finner en stor andel personer som till exempel anser att jämställdheten har gått för långt och att män har ”naturliga” chefsegenskaper. En stor andel kvinnor och män är negativa till kvotering av till exempel föräldraledigheten. Män är generellt mer negativa till kvotering av föräldraledighet och även till andra typer av kvoteringar än kvinnor. Vidare visar undersökningen att 86 procent av kvinnorna och 68 procent av männen anser att det är viktigt att pojkar och flickor behandlas lika i skola och förskola.

De mönster vi finner i olika attitydundersökningar pekar på att en majoritet av den svenska befolkningen anser att det är viktigt med jämställdhet. Men när man sedan ställer mer specifika frågor kring detta område, visar det sig att på en rad centrala punkter skiljer sig olika grupper attityder åt. Det handlar inte minst om frågor som rör hur man konkret ska kunna uppnå ett mer jämställt samhälle. I frågan om kvotering av föräldraledigheten är till exempel män mer negativa än kvinnor. Det verkar också finnas stora nyanser i hur man tolkar och ser på vad jämställdhet är och hur det tar sig ett manifest uttryck i sociala praktiker. Att unga män anser att det är dags att sluta att prata om jämställdhet och att vi redan

lever i ett jämställt samhälle, visar att detta ord inrymmer många olika betydelser.

Undersökningar om unga människors syn på sexualitet och jämställdhet visar att en majoritet av de unga anser att pojkar och flickor ska ha samma rättigheter till att uttrycka och att bejaka sin sexualitet (se till exempel Johansson 2007). På ett allmänt plan verkar alla vara eniga, men när vi tittar närmare på vissa mer specifika frågor och attityder framkommer ett annat och mer komplext mönster. Pojkar är till exempel markant mer avståndstagande till homosexuella och deras rättigheter än flickor. Pojkar är också mer positiva till pornografi än flickor. Samtidigt är det viktigt att påpeka att "gruppen" pojkar är differentierad och att det inom denna "grupp" återfinns alla möjliga attityder. Relativt många pojkar är till exempel positiva till homosexuella och deras rättigheter (Johansson 2007). Desto mer vi bryter ner de stora "grupperna" i subgrupper, ju mer av nyanser och skillnader hittar vi mellan olika positioner.

I en kvalitativ undersökning av män som tagit ut mer än sex månaders föräldraledighet finner vi en stor samstämmighet när det gäller attityder till att ta ut lång föräldraledighet och vikten för män av att både leva jämställt och att vara delaktiga i att ta hand om sina små barn (Klinth och Johansson 2010). De flesta män som ingick i undersökningen tillhör olika skikt inom medelklassen. Men när vi tittar närmare på denna lilla grupp av män (20 personer), varierar motiven stort till att man valt att vara föräldraledig, och dessutom har dessa män högst varierade inställningar till frågor som rör kvotering och synen på genus i allmänhet. Attityder måste med andra ord studeras på olika nivåer och i relation till olika grupperingar. På så sätt får vi en mer komplex bild av de variationer som återfinns under rubriken "manlighet". I denna undersökning visar det sig också att det finns ett starkt samband mellan attityder och levnadsförhållanden. Flera av männen levde till exempel med kvinnor som hade hög utbildning och en stark position på arbetsmarknaden. Dessa par var eniga i att bådas karriärer var lika viktiga. Men en annan faktor som också påverkade männens attityder och beslut handlade om en kombination av ålder, karriärtrötthet och lust att göra något annat med livet än att arbeta. Dessa män hade redan haft relativt långa karriärer, kände sig trygga i sin yrkesposition, och levde ofta med kvinnor som också arbetade heltid och hade en egen pågående yrkeskarriär. Att stanna hemma och ta hand om barn passade väldigt väl in i just denna livsstil och ålderskris. Med detta sagt, menar jag att man också måste sätta in dessa fallstudier i ett större nationellt och

tidsmässigt sammanhang, där jämställdhet och ett närvarande faderskap är högt värderat och statusgivande. Dessa fåtal exempel visar på vikten att studera sambandet mellan attityder och de faktiska levnadsomständigheter dessa attityder bottenar i och formas av.

I en norsk undersökning finner vi liknande resultat som i de svenska studierna. Författarna inleder sin rapport med att konstatera att Norge en bit in på 2000-talet räknas som det mest jämställda landet i världen (Holter, Svare och Egeland 2009). Undersökningen bygger på en enkät som genomfördes 2007 i Norge. Författarna visar bland annat att de flesta män och kvinnor är positiva till jämställdhet, men precis på samma sätt som i andra undersökningar får vi ju närmare vi rör oss vissa konkreta politiska frågor om kvotering, arbete, familj och barn mer differentierade attityder. Ett annat intressant resultat är att både män och kvinnor önskar att fäder skulle kunna stanna hemma längre med sina små barn. Pappor som stannat hemma några månader med små barn rapporterar att detta lett till en bättre kontakt mellan förälder och barn. Vidare visar undersökningen att kvinnor i högre utsträckning än män upplevt sig vara diskriminerade i olika sammanhang. Det finns också en stark tendens i detta material till att respondenterna menar att jämställdhetsarbetet i störst utsträckning gynnar välutbildade och höginkomsttagare (Ibid:110). Kvinnor stödjer i större utsträckning än män kvoteringar som kan påverka den sneda balansen mellan könen.

Precis som i andra liknande undersökningar lyfts de materiella villkoren och det könssegregerade arbetslivet fram som viktiga förklaringar och grunder till de bestående ojämlikhetsmönstren. Ett annat intressant resultat är att män när det gäller relationen mellan attityd och handling inte verkar vara mer kluvna än kvinnor. Tvärtom visar studien att det finns en stor konsistens i vad män säger – det vill säga deras attityder – och vad de sedan faktiskt gör (Ibid:146). Ett resultat som är överraskande, men värt att fundera vidare över är att det finns starka samband mellan jämställdhet och välbefinnande för kvinnor, men inte alls lika starka samband i detta avseende när det gäller män. Detta kan bero på att män förlorar status, möjligheter och fördelar, att jämställdhet också innebär att ett tidigare övertag försvinner. Överlag ger denna undersökning en ganska ljus bild av hur arbetet för jämställdhet fortskrider i Norge. Samtidigt pekar forskarna på att de största barriärerna för jämställdhetsarbetet återfinns i det könssegregerade arbetslivet och i familjen.

I Europeiska studier framkommer delvis andra mönster än i de Nordiska undersökningarna. I en rapport från EIGE (2012), det europeiska institutet för genusfrågor, framkom att män i många europeiska länder känner en stor press att svara upp till stereotypa manliga mönster. Här påtalas också bristen på förebilder och rollmodeller i media och offentlighet. I vissa delar av Europa har man svårt att överhuvudtaget relatera till begreppet jämställdhet, och när man gör detta uppfattas det som något som rör kvinnor och inte alls män. Även om det går att iakttä tendenser till en rörelse mot mer jämställdhet i Europa, finner vi alltså stora skillnader. Inte minst står länder som Ryssland och Polen ut som de delar av Europa där man står långt ifrån en situation med uppnådd jämställdhet mellan könen. Ofta är detta också relaterat till en allmänt svår situation för alla som avviker från normerna och synsätten inom den dominerande manligheten, inte minst hbt-personer. Dessa mönster av ojämlikhet bör också förstås i relation till en i Europa växande rasism och ett tydligt utanförskap för många människor med någon form av invandrarbakgrund eller minoritetstillhörighet. Detta gäller också i hög grad de Nordiska länderna. Forskning visar att en majoritet av människorna i Europa är rörande eniga om vikten av att värna om välfärdsstaten. Men samtidigt när vi rör oss mot mer konkreta frågor finner vi stora variationer i hur man i olika europeiska länder förhåller sig till välfärdsstaten (Esping-Andersson 1990, Svallfors 2012). Många är eniga om behovet av en generell välfärdsstat, men oeniga om hur de ställer sig till stödåtgärder till enskilda grupper av människor, eller kvoteringar av olika slag.

Tydligt är att både män och kvinnor är rörande överens om att det är viktigt att arbeta för att skapa ett mer jämställt samhälle. Men när vi sedan rör oss mot konkreta och ofta känsliga politiska frågor och beslut som kan påverka resursfördelning, ekonomi och familjer, är män mindre benägna att medverka till att det görs ingrepp i familj och arbetsliv. En grupp som sticker ut lite extra är unga män, speciellt de som har en arbetarklassbakgrund. Här återfinns åsikter och attityder som både tyder på en viss ovilja att arbeta för ett jämställt samhälle och kanske också ett bristande intresse att hålla sig uppdaterade när det gäller dessa frågor. Överhuvudtaget är det viktigt att försöka läsa resultaten från denna typ av attitydundersökningar i relation till andra och mer kvalitativa studier av genus och maskulinitet. Bakom de generella skillnader mellan könen vi finner i attitydstudier, finns det en stor variation som bland annat beror på faktorer som klass, ålder, boende, nationalitet med

mera. Ett intressant resultat från den norska undersökningen tyder på en stark relation mellan attityd och handling hos män. En gissning är att vi här har en relativt stor grupp av män som både är positiva till jämställdhet och som också försöker arbete och agera i den riktningen. Även om denna grupp framför allt återfinns inom medelklassen, finns det också män i andra sociala skikt som hyser samma värderingar och målsättningar. Däremot saknas det helt studier av dessa grupper. Vilka faktorer gör att man på ett sätt bryter med ett klassmönster, och vad säger detta om relationen mellan livsstil, värderingar och klass. Det kan ju handla om olika faktorer. Gissningsvis handlar en del av detta om att männen är gifta eller sammanboende med kvinnor som arbetar heltid, har egna karriärer och som värderar jämställdhet högt, och att dessa par också utvecklar en gemensam hållning till familjelivet.

3 Politik

I många europeiska länder har vi en situation där kvinnor allt mer närmar sig män i fråga om olika former av politiskt deltagande. Vidgar vi blicken och fokuserar hur det ser ut på en global nivå innehas ungefär 84 procent av platserna i alla världens parlament av män. Antalet kvinnor på ledande politiska poster är ännu färre och män är generellt mer aktiva än kvinnor vad gäller medborgerligt engagemang och politik (Bergqvist, Adman och Jungar 2008). Om vi däremot tittar närmare på vissa delar av världen, som till exempel Europa, finner vi högre närvaro av kvinnor i parlament och vi har flera exempel på regeringar där det ingår lika många kvinnor som män. De Nordiska länderna utmärks av stark kvinnorepresentation och av att kvinnor är aktiva och framträdande i olika politiska sammanhang.

I Sverige var männen länge mer aktiva än kvinnor vad gäller partiaktiviteter, protester och politiskt engagemang. Idag är deltagandet i olika politiska aktiviteter mer jämställt. Samtidigt finner vi stora variationer i Europa och stora könsskillnader när det gäller politisk aktivitet och deltagande i länder som till exempel Tyskland, Spanien och Rumänien (Ibid:77). Men även i Sverige finns det en hel del att diskutera och uppmärksamma när det gäller politiskt deltagande. Bland annat är kvinnor inte lika aktiva som män i föreningslivet. Vi finner också en snedfördelning till mäns fördel på en kommunal nivå.

På 1950- och 60-talet stod kvinnor något mer till höger politisk än män i Sverige, medan bilden skiftar på 1980-talet och speciellt på 1990-talet, då kvinnorna står mer till vänster än männen. 1982 röstade för första gången män mer borgerligt än kvinnor. På 1990-talet framträder ett tydligt mönster där kvinnor prioriterar frågor om omsorg och omvårdnad, medan män tenderar att lägga större vikt vid frågor om ekonomi och arbetsliv (ibid:90). En liknande bild återkommer på 2000-talet. Bland högutbildade och yngre kvinnor finner vi en stark tendens att gå åt vänster politiskt. 2002 års valundersökning ger vid handen att kvinnor är mer positiva än män till offentlig sektor och sex timmars arbetsdag, medan männen prioriterar EMU och kärnkraft.

Men vi måste samtidigt observera att när vi bryter ner resultaten finner vi givetvis stora variationer inom kategorierna ”män” respektive ”kvinnor”. En vanlig förklaring till dessa generella skillnader mellan män och kvinnor är dels att det finns starka horisontella

skillnader i hur arbetsmarknaden är uppdelad mellan män/kvinnor, dels finns det en rad vertikala skillnader när det gäller positioner och makt. Sammantaget påverkar detta och formar intressen och politiska attityder.

Enligt Oskarsson och Rohdén (2002) var kön länge en ointressant kategori för valforskare. På 1990-talet börjar man dock enligt forskarna uppmärksamma de systematiska och tydliga skillnaderna mellan könen. Förändringen kan enligt Oskarsson och Rohdén delas in i tre faser. Under efterkrigstiden och fram till 1960-talet stod män längre till vänster än kvinnor. Under perioden 1980–till början av 90-talet står män plötsligt längre till höger än kvinnor. Under större delen av 1990-talet kommer även åldersfaktorn in i spelet, och unga män står klart mer åt höger än unga kvinnor, medan männen i de äldre åldersgrupperna står mer till vänster än kvinnor i dessa generationsskikt (Ibid:112). I SOM-undersökningen 2001 fick man ta ställning till en rad politiska förslag. Män är då mer positiva än kvinnor till pornografi, djurförsök, kärnkraft och genmanipulerad mat, medan kvinnor är mer positiva än män till sex timmars arbetsdag, adoptioner för homosexuella, djurens rätt och ett miljövänligt samhälle. Oskarsson och Rohdén konstaterar att mönstren bestått ända sedan 1960-talet och varit relativt stabila vad gäller politiska prioriteringar bland män och kvinnor. Män prioriterar också i högre grad ekonomi medan kvinnor satsar på välfärd, något som har starka kopplingar till den befintliga och starkt köns-segregerade arbetsmarknaden.

En fråga som är ofta diskuterad är ungas politiska delaktighet och syn på politik. Studier visar att unga i mindre utsträckning än andra åldersgrupper engagerar sig i framför allt mer ”traditionellt” partipolitiskt arbete. Men unga är inte mer passiva än äldre inom alla former av politiska aktiviteter (Ungdomsstyrelsen 2007). Det finns till exempel en ökad benägenhet bland de unga att diskutera politik på internet och att delta i direktaktioner. Detta mönster gäller framför allt unga män. Social bakgrund förklarar en del av variationerna i politiskt engagemang. Individer med välutbildade föräldrar är mer politiskt aktiva och involverade än de med föräldrar med låg utbildningsbakgrund. Män är i större utsträckning aktiva inom politiska partier än kvinnor och framför allt på lokal kommunal nivå. Kvinnor deltar däremot i större utsträckning än män i politiska demonstrationer och manifestationer (ibid:148). En annan bakgrundsfaktor som påverkar det politiska deltagande är invandrarbakgrund. Denna kategori utgör givetvis en grov förenk-

ling och det finns stora variationer inom gruppen ”invandrare”, liksom gruppen ”män”, men givet detta förbehåll påverkar denna form av bakgrund det politiska deltagandet så att människor med invandrabakgrund är mindre benägna att delta i kommunala val och engagera sig partipolitiskt.

Uppenbart är att bland annat människors position på arbetsmarknaden, såväl vertikalt som horisontellt – det vill säga både vad gäller maktposition, resurser, inflytande och vad gäller yrkesområde och arbetets innehåll – formar deras politiska åsikter. Här hade det varit önskvärt med fler undersökningar som studerar intersektioner och brytpunkter mellan till exempel kön, sexualitet, klass, etnicitet och boende. Ofta saknas det analyser av hur sådana typer av intersektioner bidrar till forma människors politiska åsikter och demokratiska deltagande. Det finns till exempel grupper av unga, bosatta i svenskglea förorter, där man upplever ett starkt utanförskap och upplever sig som andraklassens medborgare (Sernhede 2002). Dessa grupper och deras åsikter försvinner ofta i de kvantitativa valundersökningarna. Detsamma gäller även andra grupper, till exempel unga vita män som upplever sig som marginaliserade och som röstar på Sverigedemokraterna. Statistiken visar att de finns, men inte hur deras attityder, föreställningar och beteenden formas i olika subkulturella sammanhang.

4 Mäns faktiska våld och attityder till våld

När det gäller våldsbrott i samhället både mot kvinnor och mot andra män är män överrepresenterade som förbrytare. I Sverige har mäns våld mot kvinnor ofta förståtts inom ramen för ett *könsmaktsperspektiv* (Herz och Johansson 2011). Mäns våld förklaras då med att män på ett strukturellt plan är överordnade kvinnor och därmed tar sig rätten att utöva våld (Lundgren m.fl. 2001). Utifrån detta perspektiv ser man också det våld som män utövar mot kvinnor som en del av ett kontinuum, som kopplar samman hela spektra av våld – allt ifrån sexuella trakasserier på puben till det mer extrema våldet som manifesteras i misshandel och mord. När det gäller omfattningen av mäns våld mot kvinnor skiljer det sig åt beroende på vilken undersökning som refereras och i europeiska undersökningar varierar omfattningen och ligger på allt mellan 20 och 50 procent. Den svenska studie *Slagen dam* uppvisar en mycket hög siffra, 46 procent som anger att de utsatts av våld av en man (ibid:103). I denna studie används dock en kritiserad och ganska vid definition av våld.

Unga män är betydligt oftare än unga kvinnor inblandade i olika typer av våldshändelser (Ungdomsstyrelsen 2013:1). Enligt en återkommande undersökning om brott bland ungdomar i årskurs 9 utförd 2008 hade 27 procent av killarna blivit utsatta för sparkar, slag eller andra typer av våld. Nära 8 procent hade utsatts för ett sådant våld att de tvingats söka vård. Bland tjejerna var det 21 procent som utsatts för lindrigt våld, och 5 procent som tvingats söka vård. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen hade cirka 15 000 tjejer och 2 000 killar i åldern 16 till 24 utsatts för sexualbrott (Ungdomsstyrelsen 2013:1). Förövarna är nästa uteslutande män i olika åldrar. Samma mönster gäller också vid hatbrott och speciellt då homofobiska hatbrott, där de utsatta ofta är unga i åldern 16 till 24 år.

I Ungdomsstyrelsens enkät 2012 – *Unga idag* – prövade man om det fanns ett samband mellan stereotypa attityder till kön och sexualitet och utövandet av våldsamma och kränkande handlingar. Resultaten tyder på att det finns ett sådant samband. En större andel av de ungdomar som utfört våldsamma handlingar håller också med om påståenden om att kvinnor bör ta ett större ansvar i hemmet. Det finns också ett samband mellan att ha föräldrar som saknar eftergymnasial utbildning och stereotypa attityder till kön. De flesta som utsatts för grovt våld anger att detta skett i skolan. En rad studier visar på betydelsen av ett gott skolklimat för att

reducera det våld som sker i skolmiljön. Killar är i större utsträckning än tjejer utsatta för våld i skolan. Gärningspersonen är vanligtvis en kille. Men det finns också studier från till exempel Stockholm som visar att när tjejer utsätts för våld är förövaren också ofta en tjej.

Studier av vuxna män som misshandlar och utsätter kvinnor för våld visar bland annat att dessa män ofta försöker att rationalisera, förklara och försvara sitt beteende (Hearn 1998). Vanligt är till exempel att skulden till det inträffade läggs på kvinnan. Enligt mannen hade hon provocerat honom eller på olika sätt lockat fram våldet. Männerna använder våld för att återerövra sin position och att stärka sin makt i familjen. Detta sker inte sällan mot bakgrund av en marginaliserad position och en situation där mannen förlorat sin status och hamnat i en socialt och ekonomiskt utsatt situation. Därmed kan beteendet tolkas som ett desperat försök att för den våldsutövande mannen återupprätta en bräcklig och försvagad manlighet.

Det finns en rad luckor i forskningen om mäns våld mot kvinnor och denna forskning tenderar ofta att hänge sig åt olika former av reduktionism: antingen söker forskare efter personlighetsbaserade faktorer som förklarar våldet med en patologisk personlighet eller alternativt förläggs hela orsaken till en strukturell nivå – den manliga dominansen. Inte minst handlar det om avsaknaden av studier av varför män *inte* slår och varför män *inte* begår vålds- eller sexualbrott (Herz och Johansson 2011). De flesta män misshandlar inte sina partner och begår inte heller några sexualbrott. Om vi använder strukturella förklaringsmodeller som härleder mäns våld mot kvinnor till att de just är män, hur ska vi då förklara att män i många fall inte utövar våld. Här krävs någon form av socialpsykologisk modell som bidrar till att förklara våldets mekanismer och dess relation till genus.

I samhällen där den patriarkala logiken har utsatts för hård kritik – och delvis satts ur spel – möter vi en *jämställdhetsideologi*. Vi har givetvis inte uppnått ett jämställt samhälle, men däremot har centrala värderings- och normsystem förändrats. Vi kan också prata om en förändrad maktbalans mellan könen, en balans som också hela tiden förändras och förskjuts. Hur dessa förändringar mer konkret tar sig uttryck och manifesteras är beroende av ett antal faktorer som klass, utbildning, ålder, etnicitet etc. I vissa grupper och subkulturer är fortfarande den patriarkala logiken förhärskande. De generella normsystemen bryts på så sätt mot dessa specifika variationer i hur man ser på och förhåller sig till jämställdhet. I vissa manliga homo-

sociala miljöer finns det en acceptans för våld och för manlig dominans. Forskningen har en viktig uppgift i att studera och lära känna dessa miljöer och sociala sammanhang där det odlas fram och konstrueras olika former av nostalgisk och patriarkal maskulinitet. Framför allt återstår att reda ut hur vi ska se på sambandet mellan strukturella mönster, global manlig dominans, våld och maskulinitet. Idag saknas det ett mellanled mellan de strukturella respektive de psykologiska förklaringarna till mäns våld mot kvinnor.

I Stephan Mendel-Enks (2005) uppmärksammade bok *Med uppenbar känsla för stil: Ett reportage om manlighet*, får vi möta fotbollssupportrar, som ser våldet som en del av sin livsstil. Dessa män, som till vardags kan vara familjefäder, män mitt uppe i livet, med en yrkeskarriär och som lever ett relativt fridfullt liv i övrigt, ger sig ut på staden för att slå ner andra män. Ska vi se detta som en paradox, något svårförklarligt, eller vad handlar detta om? En tolkning är att maskulinitet också är *situationell* och *kontextberoende*. De normer som reglerar hur vi framställer oss som människor är till viss del generella, till viss del specifika och beroende av vilket sammanhang vi tittar närmare på. Just när det gäller maskulinitet verkar det finnas en rad sammanhang där ”vanliga” regler och normer sätts ur spel. Det kan röra sig om festen, svensexan, fotbollskvällen, Mc-klubben, militären och andra liknande områden där spelreglerna ändras avsevärt. Även om kvinnor också kan röra sig över en rad sammanhang där normerna förändras och kanske blir mer elastiska, finns det fler sådana territorier, områden och aktiviteter som är mer eller mindre ”reserverade” för män. Genom att analysera sådana aktiviteter och områden som upprättar tillfälliga och mer elastiska spelregler för hur man kan bete sig och vad man kan säga, kan vi få större kunskaper om mäns arenor och normglidanden.

5 Mäns attityder till rasism

Svenska undersökningar visar att pojkar och män är mer negativa till judar och muslimer än flickor och kvinnor (FLH 2011). Andra faktorer som spelar in för uppkomsten av denna typ av mönster är ålder och klass. Personer över 65 år visar tydligt mer negativa attityder till minoriteter än andra åldersgrupper. Elever med lågutbildade föräldrar eller föräldrar med arbetaryrken uppvisar också generellt mer negativa attityder till minoriteter än elever med högutbildade föräldrar. Internationella undersökningar visar också att negativa attityder till minoriteter ofta bildar ett mönster, så att fördomar mot till exempel muslimer har ett starkt samband med att man också har fördomar mot andra minoriteter. Det är till exempel vanligt att man har fördomar och kanske rent av hatar muslimer, judar och homosexuella. Det finns ett slags mönster, som gör att det skapas ett hat mot människor som på något sätt avviker från det man anser vara ”det normala”. I den typ av grupper som odlar stereotypa föreställningar om andra människor och som uppvisar en låg tolerans för allt som avviker från deras eget sätt att leva, växer också ofta hatet och intoleransen.

I de attitydundersökningar av skolungdomars syn på judar som utförts av Forum för levande historia 2003 och 2009 framkom bland annat att drygt 18 procent hade en negativ inställning till judar. Hälften av ungdomarna hade en ambivalent inställning till judar. Samma mönster återfinns när det gäller attityder till muslimer. Europeiska undersökningar har visat på höga nivåer av antisemitiska attityder i länder som Polen, Ungern och Portugal (FLH 2011). Resultat från integrationsbarometern (Sverige) mellan 2004 till 2007 visar att den grupp som helt ställer sig bakom islamofobiska påståenden varierar mellan 12 till 16 procent. Det går också att urskilja en negativ trend, där de som avvisar denna typ av påståenden har minskat över åren.

Integrationsverkets rapport (2005:2), som baseras på resultat från integrationsbarometern, visar bland annat att 24 procent av respondenterna anser att Sverige är ett rasistiskt samhälle. Under åren 1999–2004 instämmer 3 till 8 procent i påståendet att personer från olika kulturer och etniska bakgrunder inte bör bilda familj. Vidare visar undersökningar att det går att urskilja en kärntrupp på cirka 10 procent av respondenterna som instämmer i flera av de rasistiska påståendena. Även dessa studier pekar på att män är överrepresenterade bland dem som ger uttryck för främlingsfientliga åsikter.

Det är också framför allt män som faktiskt genomför olika typer av hatbrott. Medelåldern är 35 år. Från och med 2010 har internet blivit den vanligaste platsen för olika typer av hatbrott. Varje år anmäls mellan 250 till 270 hatbrott med islamofobiska motiv (FLH 2011).

Samtidigt visar undersökningar att Sveriges befolkning blir allt mer generös när det gäller att ta emot flyktingar och invandrare (Demker 2011). Kvinnor är generellt mer positiva till att ta emot flyktingar än män och högskoleutbildade är mer generösa i detta avseende än de med kortare utbildning (Demker 2011). Men även om det går att urskilja en trend under perioden 1990 till 2010 mot att fler blir positiva till att ta emot flyktingar, är det samtidigt 41 procent som 2011 tycker att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Sverigedemokraterna utgör en extrempunkt, där 94 procent vill ta emot färre flyktingar. Bland Sverigedemokraternas sympatisörer anser 90 procent att invandringen utgör ett hot mot svensk kultur och svenska värden. Helt uppenbart har frågor om integration och invandring genomgått en partipolitisk polarisering.

Hur ska vi då förstå att unga män med arbetarklassbakgrund framstår som den ”grupp” som starkast verkar odla främlingsfientliga åsikter? Det finns en omfattande anglosaxisk forskning om unga män, som visar att det växer fram en specifik form av homosocialitet i vissa grupper av män (Herz och Johansson 2011). Denna socialitet tar sig uttryck i att de unga männen – som dessa studier ofta fokuserar – odlar en maskulinitet som definieras genom att den tar avstånd från veka män, homosexuella och invandrare, och genom att den ser kvinnor som sexuella och underordnade objekt. Dessa grupper av unga män befinner sig ofta själva i en skör och marginaliserad position i samhället. De är till exempel arbetslösa eller har föräldrar som är arbetslösa och som upplever ett utanförskap, en känsla som de förmedlar till sina barn och så vidare. Vitheten blir det som skiljer dem från andra marginaliserade grupper, och som gör att de formaterar en stolthet utifrån sin svenskhet och sin egen upplevelse av att försvara nationen och ”folket”. Denna samhälleligt utbredda idé om att svenskhet är kopplat till vithet, leder till att många unga som växt upp i Sverige och som ser sig själva som svenskar i själva verket definieras som ”invandrare”. Den dominerande vithetsnormen gör att många unga svenskar på grundval av sitt namn eller utseende betraktas som icke svenska (FLH 2012).

Enligt Järvklo (2010) har de senaste decenniernas utveckling vad gäller hur tidigare diskriminerade och relativt osynliga grupper –

homosexuella, transsexuella, icke vita – träder fram och tar plats i offentligheten, inneburit en historisk utmaning för en del vita män. Detta utmanar mäns möjligheter att legitimera ett skillnadstänkande, diskriminering och en patriarkal logik. Därför skapar också partier som Sverigedemokraterna och andra grupper som vill slå vakt om ”svenska ideal” vad gäller polära könsroller och arbetsdelningar, tänkta *fiender*. I dagens svenska debatt utmålas ibland ”invandarmän” som hotfulla, icke jämställda, och som våldtäktsmän. Genom att på olika sätt attackera och odla bilder av sådana tänkta fiender, försöker dessa män att försvara eller kanske återta sina manliga positioner. Jämställdheten blir då ett slagträ i en kamp för att utesluta vissa grupper ur samhället. Vi saknar idag i stor utsträckning studier som kan ge oss en bättre bild av de miljöer, subkulturer och manliga homosociala sammanhang som utgör en grogrund för rasism och främlingsfientlighet (se dock Fangen 2001).

6 Mäns attityder till hälsa

Under 1990-talet riktas allt mer uppmärksamhet mot mäns hälsa/ohälsa. Detta intresse växer fram i relation till det vid denna tid ökade internationella intresset för frågor kring maskulinitet, genus och makt. Ytterligare en grund för detta intresse är att män i regel har en betydligt kortare medellivslängd än kvinnor, samtidigt som kvinnor rapporterar högre grader av psykisk och fysisk ohälsa. Denna paradox har förbryllat många forskare. En del av förklaringen till detta ligger förmodligen i kvinnors dubbelarbete, deras ofta låga status i arbetslivet och i den stress som uppstår i skärningspunkten mellan arbete och privatliv. Mäns medellivslängd brukar förklaras i relation till våld, självdestruktivt beteende, tunga och slitsamma arbeten och i en ovilja att söka hjälp i tid. Män dör i bilolyckor, krig, bråk, självmord och i andra former av våldsamma situationer och beteenden (Herz och Johansson 2011).

En annan förklaring till att mäns kropp, sexualitet och kön uppmärksammas mer idag kan handla om omställningen av sjukvården. I takt med att sjukvården blir allt mer individualiserad och att ett ökat ansvar för hälsa och ohälsa läggs över på individen, tvingas män att engagera sig i sin kropp, hälsosituation och livsstil. Idag finns det också en ökad hälsomedvetenhet i många länder, inte minst Sverige, där ansvaret för individens hälsa allt tydligare hamnar på den enskilde personen. Detta är en förklaring till den enorma utbyggnaden av gym- och fitnessindustrin. Idag blir det allt vanligare att människor skaffar sig personliga tränare, årskort på gym och att man också regelbundet konsulterar experter när det gäller hälsa, träning och livsstil. Samtidigt måste frågor om träning, kropp, vikt och hälsa alltid sättas in i ett sociokulturellt sammanhang, där inte minst klass förklarar en hel del av variationen i beteenden och attityder. Denna nya kroppskultur kan ses som ett led i en omfattande individualisering och en allt mer accentuerad individkult. Ansvar för hälsa och välbefinnande läggs i allt större utsträckning på individen. Träningen på gym passar väl in i en modern och medelklassbaserad livsstil. I denna övergång från en kollektiv till en individuell kropp sker det också en rad förändringar vad gäller genusstrukturer och hur människor gör kön. Gymkulturen förstärker vissa drag och skillnader, samtidigt som den också innefattar en subversiv kraft, som kan upplösa en del distinktioner och skillnader. Kroppen ses som mer plastisk och görbar, och kön utgör inget hinder för att tänja på utformandet av en viss kropp. Tänk bara på

kvinnor som ägnar sig åt bodybuilding. Muskler har också blivit något som är attraktivt för både män och kvinnor. Människors besatthet av att forma, skulptera och definiera kroppen har ett könsneutralt drag över sig.

Överlag kan vi alltså se hur mäns inställning och attityder till hälsa, kropp och sexualitet genomgår en omvandling. Denna process är ojämn och vi finner stora skillnader mellan män ur olika sociala skikt och mellan män bosatta på stad/landsbygd, och framför allt mellan män i olika länder. Individualiseringsprocessen bör därför läsas ur ett klassperspektiv, men också ur ett perspektiv där olika faktorer – som till exempel ålder, boende, position på arbetsmarknaden och utbildning – inverkar på konstruktionen av maskulinitet.

I en rapport från Karolinska institutet i Stockholm (2009) konstateras bland annat att 6,7 procent av kvinnorna och 12,7 procent av männen har en hög alkoholkonsumtion, medan 21,2 procent av kvinnorna och 14,4 procent av männen lider av psykisk ohälsa. Kvinnor röker i större utsträckning än män, medan män använder sig av alkohol i större utsträckning än kvinnor, och så vidare. I rapporten konstateras också på basis av svenska och internationella studier att jämställdhet verkar vara gynnsamt för folkhälsan. Resultat från amerikanska studier visar positiva samband mellan jämställdhet och överlevnad. Ökad jämställdhet har också ett samband med minskat våld mot kvinnor. Resultaten från olika studier pekar på att de initiala stegen mot mer jämställda samhällen också är entydigt positiva för kvinnors, mäns och barns hälsa, men att det också finns resultat som tyder på att den fortsatta processen innefattar en rad påfrestningar av olika slag för båda könen (Ibid:24). Det finns till exempel diskussioner om hur kvinnors förändrade livsstil leder till ökad alkoholkonsumtion och mer stress i arbetslivet. För män ter sig situationen som mer gynnsam, där ökat uttag av föräldraledigheten och andra livsstilsförändringar leder till ökat välbefinnande. Men samtidigt saknas i stort forskning om hur de livsstilsförändringar som följer på ökad jämställdhet påverkar hälsa och välbefinnande.

Det är helt uppenbart att det finns ett starkt samband mellan attityder, inställningar, värden och beteenden, som i sin tur kan tolkas som uttryck för tydliga genusmönster. Det visar sig till exempel att män bosatta i glesbygdskommuner i Sverige har jämfört med män bosatta i andra kommuner den kortaste medellivslängden. De har högst dödlighet i skador, hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes och självmord (Johansson, A-K 2008). Här samverkar utbildnings-

nivå – som är förhållandevis låg i glesbygdskommuner – med livsstilsmönster. De yrken som dominerar i glesbygder är också typiskt manliga yrken, där det utvecklas en stark homosocialitet och där man ofta uteslutande umgås och arbetar tillsammans med andra män. På så sätt odlas en viss typ av maskulinitet, som uppenbarligen har tydliga negativa implikationer för hälsa och välbefinnande.

Det som träder fram starkast i relation till levnadsvanor, livsstil och folkhälsa är att de socioekonomiska mönstren är starka och tydliga. Vi finner överlag mönster med mindre träning, mer stillasittande och sämre hälsotal bland unga och gamla med låg utbildning och socioekonomisk status (Statens folkhälsoinstitut 2012:3). Ett intressant mönster som träder fram är också att andel av befolkningen som tränar minst tre gånger i veckan har ökat de senaste åren, men det har också andelen som har ett BMI större än 29,9, vilket innebär att de har en fetma.

I ett europeiskt perspektiv ser vi liknande mönster som i Sverige, bara lite starkare och tydligare. I Ryssland skiljer det till exempel tio år mellan mäns och kvinnors livslängd. Mäns korta livslängd och benägenhet till självdestruktiva beteenden är på agendan i många europeiska länder. I Estland fann man att män ofta är överoptimistiska och tenderar att negligera hälsorisker (Hearn & Pringle 2006). I stort saknas det också en hälsopolitik som analyserar sambandet mellan maskulinitet och självdestruktiva attityder och beteenden bland män. Hearn och Pringle avslutar sin europeiska studie av mäns situation i Europa med att konstatera att det är en stor risk för att det uppstår en stor klyfta mellan olika länder när det gäller jämställdhetspolitik och synen på kön.

7 Män och sexualitet

En annan viktig aspekt av mäns och kvinnors hälsa handlar om sexualitet. Heterosexuella mäns problem med sexualitet har länge varit dolt i samhället. Den manliga sexualiteten togs för given, och diskuterades inte. Idag är läget annorlunda, men vi finner också stora skillnader mellan olika länder. Mäns problem synliggörs ofta i samband med frågor som rör potens, prostataproblem, STI, det vill säga sexuellt överförda infektioner, och andra problem (Statens folkhälsoinstitut 2010).

Fler kvinnor än män rapporterar om nedsatt sexuell förmåga och om olika former av problem med sexualiteten. Minskat sexuell intresse är dubbelt så vanligt hos kvinnor jämfört med män. Men även män rapporterar i hög utsträckning olika sexuella problem, som till exempel problem med ejakulation, potens och sexuell lust. Bakom dessa siffror döljer sig förmodligen mer omfattande problem som har med intima relationer, äktenskap, genus och makt att göra. Män tenderar också ofta att underrapportera om sina ”problem” (Herz och Johansson 2011).

Den senaste befolkningsundersökningen om sexualvanor i Sverige genomfördes 1996 (Folkhälsoinstitutet 1996). Många av de mönster som synliggjordes i denna undersökning består. I en kunskaps-sammanställning från 2012 (Folkhälsoinstitutet) framkommer bland annat att ungefär 50 procent av befolkningen är tillfreds med sitt sexualliv. Det finns också ett starkt samband mellan tillfredställande relationer och sexualliv å ena sidan och å andra sidan välbefinnande och hälsa. Bland män som har sex med män finns ett klart samband mellan att vara öppen om sexuell läggning och hur nöjd man är med sitt sexliv. Det saknas studier om hur kvinnor som har sex med kvinnor ser på detta (Ibid:7). Undersökningar visar på höga grader av psykisk ohälsa bland hbt-personer; psykisk ohälsa är dubbelt så vanlig och självmord mycket mer frekvent än bland heterosexuella. Särskilt unga transpersoner är utsatta. Det är också mycket vanligt förekommande med våld mot hbt-personer.

Det saknas idag i stor utsträckning forskning som ger oss en bra bild av hur mäns sexualitet och sexuella problem kan förstås insatta i ett större sammanhang. Idag har det till exempel skapats en marknad för preparat som till exempel Viagra, som används för att hantera impotens och störningar i sexualiteten. Vi har också en utveckling där allt fler män väljer att operera och förstora/förlänga sin penis. Samtidigt saknas det i stort diskussioner om mäns sexualitet.

Man anar också att det finns stora mörkertal vad gäller rapportering av problem och andel män som skulle vilja men inte dristar sig att söka hjälp. Vi saknar också kunskaper om hur sambandet mellan våld, sexualitet och synen på jämställdhet ser ut bland olika grupper av män.

8 Attityder och jämställdhetspolitik

I en studie av svensk jämställdhetspolitik analyserar Katharina Tollin (2011) hur en stor del av de politiska diskussionerna och försöken att införa lagändringar på 1970- och 80-talet kretsar kring förståelsen av vad en attityd är och hur attityder påverkar jämställdhetsarbetet. Tollin menar att tecknet ”attityd” introduceras i den politiska debatten för att motverka och blockera vissa politiska förslag och reformer. Attityder antar en närmast mytisk och mystisk plats i jämställdhetspolitiken. Ofta framstår attityder som något nedärvt, något som bottnar i uppfostran och som cementeras redan i den tidiga socialisationen (Ibid:60). Den här väldigt intressanta analysen av attityder och jämställdhetspolitik ger oss anledning att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till attitydundersökningar och framför allt kanske till hur dessa används inom politiken.

När vi studerar attitydmätningar får vi ett slags karta över hur människor vid en viss tidpunkt, som befinner sig i ett visst kollektivt affektillstånd, påverkade av vissa samtida debatter och offentliga bilder, förhåller sig till en rad påståenden. Resultaten ger oss en generell bild av attityder och föreställningar vid en viss tidpunkt. Ibland tillåter statistiken att det skapas undergrupper – som till exempel män/kvinnor, arbetarklass/medelklass – och detta kan ge oss en mer nyanserad bild av hur människor utifrån vissa sociala positioner tänker och tycker om saker och ting. Men vanligt är också att analyserna stannar på den generella nivån, vilket ger oss en väldigt grovhuggen bild av tingens tillstånd. Forskningen präglas ofta av att det å ena sidan finns enkätstudier och kvantitativ forskning som ger oss generella resultat och bilder av hur folk tänker och hur de handlar, och å andra sidan kvalitativ forskning som tittat närmare på hur till exempel tjugo män som tagit ut mer än sex månader föräldraledighet ser på och förhåller sig till ett antal frågor. Men det som ofta saknas är studier där man knyter ihop och skapar en mer sammansatt bild av generella och mer specifika strömningar och rörelser bland i detta fall män och kvinnor.

Idag är det inte önskvärt att genomföra en studie av ”den svenske mannen”, utan det vi lärt oss av utvecklingen från 1990-talet och framåt är att vi snarare bör fokusera på maskuliniteter, och inte minst också att sätta dessa i relation till intersektioner mellan kön, klass, etnicitet, ålder etc. Det finns också ett behov av att dekonstruera och diskutera relationen mellan nation och manlighet. Samtidigt finns det ett behov av att skapa bättre underlag för att kunna följa

mäns och kvinnors attityder över tid, gärna kombinerat med djupstudier av olika subgrupper. Kanske kan vi också hoppas att vi är på väg bort från *I-Princip* och istället rör oss mot en *reflexiv och jämställd manlighet*.

Idag finns det stora kunskaper och relativt gott om vetenskapliga undersökningar om kön, sexualitet, familjer, jämställdhet och välfärdspolitik. Det som ofta saknas är däremot att någon samlar all data som existerar och ger oss en karta över dagens situation. Jalmerts studie om den svenske mannen utgör ett bra exempel på hur ett sådant angreppssätt skulle kunna se ut. Idealet skulle vara att denna typ av undersökning, där man inte enbart samlar data utan också analyserar och sätter in data i ett större teoretiskt, samhälleligt och kulturellt perspektiv kunde utföras regelbundet, typ vartannat år. Idag samlas det mängder av statistik och forskare studerar väl avgränsade frågeställningar och områden, men ibland tenderar ett mer resonerande, teoretiskt välgrundat och reflexivt arbetssätt kring frågor att få mindre plats i forskning och politik. Ett sådant arbetssätt innebär att man som forskare måste i viss utsträckning våga resonera och spekulera. Om vi tänker efter är det också denna typ av arbeten, som inte alltid betraktas som det högsta vetenskapliga produkterna, men som vågar ta ett grepp om sakfrågor och arbeta fram analytiska kartor över områden.

Det saknas förstås som alltid studier inom vissa områden och fält. En ”grupp” som behöver studeras mer är ”unga män”. I flera av attitydområdena framkommer det att denna grupp är intressant. Detta gäller framför allt när man bryter ner gruppen till olika subgrupper, och studerar intersektioner med fokus på klass, etnicitet, kön, boende etc. Flera undersökningar tyder på att stora grupper av unga män har svårt att känna igen sig i diskussionen om jämställdhet och inte minst feminism. Här finns risk att det skapas subgrupper som odlar ett hat mot till exempel kvinnor, flyktingar och homosexuella. Denna typ av studier är ofta svåra att genomföra, kräver ibland deltagande och innebär vissa risker (se till exempel Fangen 2001). Framöver behöver vi också arbeta fram teoretiska och analytiska modeller och redskap som hjälper oss att sätta samman studier från olika områden – hälsa, rasism, politik, våld etc. – och som ger oss möjlighet att se både sega mönster och förändringar.

9 Konklusion

Den här rapporten bygger i stor utsträckning på material från olika typer av attitydstudier. Detta bidrar till en rad metodologiska svagheter – till exempel saknas ofta longitudinell statistik, vilket gör det svårt att jämföra olika undersökningar och att få en bra bild över hur saker och ting utvecklas över tid. Detta gör också att det ibland blir relativt långa hack i redovisningen av olika mätningar. Denna typ av studier ger också en avskalad och *dekontextualiserad* bild av den sociala verkligheten och de frågor vi studerar. Med detta sagt, kan man ändå läsa ut en del intressant resultat ur denna typ av studier, speciellt om man kombinerar dessa mätningar med andra former av forskning och studier.

Några slutsatser är möjliga att dra, men dessa måste också diskuteras och sättas in i ett större sammanhang. Vi har bland annat kunnat se att klass utgör en viktig dimension i de olika undersökningarna. Det är givetvis inte så att det enbart är unga män från arbetarklass som är rasister och främlingsfientliga, utan bland dem som uttrycker denna typ av åsikter och som röstar på till exempel Sverigedemokraterna eller på dansk *folkeparti*, finner vi också medelklassväljare. Men uppenbarligen skapar en stark marginalisering – avsaknad av arbete, framtidsmöjligheter, boende och grunderna för ett värdigt liv – också en grogrund för främlingsfientlighet och ett förakt för svaghet. Dessa socialpsykologiska mekanismer är paradoxala och intuitivt lite märkliga. Borde man inte i detta utsatta läge snarare värna om varandras rättigheter och skapa starka band mellan förtryckta och marginaliserade grupper. Detta händer ju också, men lika ofta skapas det ett slags hierarki bland de svaga, ett utanförskapets sociala och kulturella stege, där xenofobi, homofobi och andra otäcka mekanismer sätts i spel.

Men klass är komplicerat. Medelklassen är förstås inte heller homogen. Bland medelklassmanligheten finner vi dels dem som bejaktar kvotering, tar ut lång föräldradidighet och menar att jämställdhet är ett centralt samhällsmål, dels dem som prioriterar arbetet, är motståndare till alla former av kvotering och som inte ser jämställdhet som ett centralt samhällsmål. Klass är centralt för att förstå attityder, men det är också komplext och kan slå på lite olika sätt. Vi behöver ta ett steg till, och studera hur olika former av intersektioner – klass, kön, etnicitet och ålder – slår och bildar olika mönster. De flesta attitydundersökningar bygger på relativt

”primitiva” klassifikationssystem och det saknas ofta en medvetenhet om risken att enbart se klass och kön som variabler.

Den allmänt positiva inställningen till jämställdhet ger oss hopp, men ju närmare vi tittar på statistiken desto mer komplicerat blir mönstret. Alla vill ha fred, jämställdhet och ett bra liv, men så snart vi närmar oss de praktiska, konkreta, politiska och fördelningsmässiga nivåerna av dessa val, differentieras människor och tycker plötsligt väldigt olika. När vi talar om jämställdhet är det därför alltid viktigt att konkretisera och att studera människors attityder till de politiska val som verkligen ställer saker på sin spets. Vad är vi beredda att betala för att uppnå jämställdhet?

Referenser

- Bergqvist, Christina, Adman, Per och Jungar, Ann-Cathrine (2008) *Kön och politik*. Stockholm: SNS förlag.
- Chodorow, Nancy (1978/1995) *Femininum – maskulinum: modersfunktion och könssociologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Demker, Marie (2011) 'Positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandramotstånd'. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (red.) *I framtidens skugga. Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle*. SOM-undersökningen 2011. SOM-rapport nr 56.
- Esping-Andersen, Gösta (1990) *The three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- European Institute for Gender Equality (EIGE) (2012) *The involvement of men in gender equality initiatives in the European union*. Luxembourg: Publication office of the European Union.
- Fangen, Katrine (2001) *En bok om nynazister*. Oslo: Universitetsförlaget.
- Folkhälsoinstitutet (1999) *Sex i Sverige: om sexuallivet i Sverige 1996*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- Forum för levande historia (FLH) (2011) *Antisemitism och islamofobi – utredning, orsaker och preventivt arbete*.
- Forum för levande historia (FLH) (2012) *Toleransens intoleranta bak-sida. 18 svenska ungdomars verklighet*. Skrift 14:2012. (Ann Runfors).
- Göransson, Anita (2004) *Kvinnor, män och karriärer. Visioner och verklighet i näringslivet*. Stockholm: SNS.
- Hearn, Jeff (1998) *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. London: Sage.
- Hearn, Jeff och Keith Pringle (2006) *European perspectives on men and masculinities. National and transnational approaches*. London: Palgrave MacMillan.
- Herz, Marcus och Johansson, Thomas (2011) *Maskuliniteter. Kritik, tendenser, trender*. Malmö Liber: förlag.
- Holter, Øystein G. (2007) *Män i rörelse. Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Hedemora: Gidlunds.

- Holter, Øystein Gullvåg, Svare, Helge och Egeland, Cathrine (2009) *Gender equality and quality of life. A Norwegian perspective*. Oslo: NIKK.
- Holter, Øystein G. (2007b) "Men's work and family reconciliation in Europe". *Men and Masculinities*, vol. 9 (4), s. 425–456.
- Integrationsverkets rapportserie (2005:2) *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.
- Jalmert, Lars (1984) *Den svenske mannen*. Stockholm: Tidens förlag.
- Johansson, Anna-Karin (2008) Hälsa bland män i glesbygdskommuner. *Socialmedicinsk tidskrift*, vol. 85, nummer 3:242–50.
- Johansson, Thomas (2000) *Det första könet? Mansforskning som reflexiv praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Thomas (2007) *The transformation of sexuality*. Harmondsworth: Ashgate.
- Järvklo, Niclas (2010) Kränkta män. *Expo*, nr 3:44–57.
- Karolinska institutets folkhälsoakademi (2009:5). *Jämställdhet och folkhälsa. Ett kunskapsunderlag*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Klinth, Roger och Johansson, Thomas (2010) *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa förlag.
- Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Ann-Marie (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Stockholm: Fritzes.
- Mendel-Enks, Stephan (2005) *Med uppenbar känsla för stil: Ett reportage om manlighet*. Stockholm: Atlas.
- Oskarsson, Maria (1993) 'Synen på jämställdhet'. Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Vägval*. SOM-rapport 11. SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Oskarsson, Maria (1996) 'Politisering av jämställdheten' i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) (1996) *Mitt i 90-talet*. SOM-rapport 16. SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Oskarsson, Maria Rohdén, Helena (2002) 'Könsskillnader i politiken – mönstren består'. I Holmberg, S. Och Weibull, L. (red.) *Det våras för politiken. SOM-rapport 30*. SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Sernhede, Ove (2002) *Alienation is my Nation. HipHop och unga mäns utanförskap i det nya Sverige*. Stockholm: Ordfront förlag.

- SOU (1998:6) *Ty makten är din... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige*. Stockholm: SOU.
- SOU (1994:3) *Mäns föreställningar om kvinnor och deras chefskap*. Stockholm: SOU.
- SOU (2005:66) *Makt att forma samhället och sitt liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål. Sammanfattning*. Stockholm: SOU.
- SOU (2007:108) *Kön, makt och statistik*. Stockholm: SOU.
- Statens Folkhälsoinstitut (2010:4) *Mäns sexualitet och reproduktiv hälsa*. En kunskapsöversikt. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens Folkhälsoinstitut (2012:1) *Sex, hälsa och välbefinnande*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens Folkhälsoinstitut (2012:3) *Levnadsvanor*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Statistiska centralbyrån (2012) *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2012*.
- Svallfors, Stefan (2012) *Contested welfare states. Welfare attitudes in Europe and beyond*. Stanford: Stanford University Press.
- TNS/SIFO (2010) *Segmentering rörande uppfattningar om jämställdhet mellan män och kvinnor*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Tollin, Katharina (2011) *Sida vid sida. En studie av jämställdhetens genealogi 1971–2006*. Stockholm: Atlas förlag.
- Ungdomsstyrelsen (2007) *Unga med attityd. Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie 2007*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012) *Ung idag 2012. En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013:1) *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wetterberg, Tomas (2002) *Vill man ha jämställdhet? Slutrapport för projektet Män och jämställdhet*. Stockholm: Regeringskansliet.